

O VALORIZACIJI I KATEGORIZACIJI ARHIVSKE GRAĐE

Bernard Stulli

1.1. Kao i kod svih vrsti spomenika kulture tako su i kod arhivske građe njena valorizacija i kategorizacija jedan od bitnih instrumenata sistema zaštite. Polazna tačka tog sistema mora biti što jasnije utvrđivanje, što bolje preciziranje samog objekta zaštite. Međutim, u tu svrhu nije dovoljno da arhivski zakon samo definira pojam arhivske građe. Potrebno je, uz to, ponajprije, da se utvrde mjerila i kriteriji vrednovanja po kojima se arhivska građa oblikuje iz cjelokupnog »dokumentarnog materijala«. Zatim se vrednovanje nastavlja, i za već utvrđenu arhivsku građu, kako bi se što svrsishodnije i efikasnije primijenile sve one mjere koje sistem zaštite obuhvata. Što su teoretski i praktički, pa, dakako, i normativno, bolje razrađeni elementi i postupci sistema zaštite, to je i vrednovanje arhivske građe praktički potrebnije. Dodamo li tome da se u suvremenoj arhivskoj službi sve više polaže na daljnju razradu sistema zaštite, i njegovo reguliranje i normiranje, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu, to lako uočavamo kako životne potrebe zahtijevaju sve detaljniju razradu problematike vezane uz valorizaciju i kategorizaciju. To tim više što u našoj arhivističkoj literaturi nemamo dosada još nijedne posebne rasprave posvećene ovim pitanjima.

1.2. Valorizacija i kategorizacija su, kao cilj ili rješenje, u većoj ili manjoj mjeri, prisutne u svim važnijim fazama stručne i naučne obrade arhivske građe.

Tako kod:

- određivanja koji će se registraturski materijal (arhivska građa u nastajanju) izvan arhiva nadzirati;
- određivanja mjerâ zaštite za spomenuti materijal;
- odabiranja i izlučivanja istog materijala, kao prevažni dio tog postupka;
- ostvarenja prečeg prava kupnje građe u građanskom vlasništvu;
- preuzimanja građe u arhivsku ustanovu;

- određivanja smještaja preuzete građe u spremištima arhivske ustanove;
- primjene sigurnosnih mjera, kako redovnih, tako i onih za slučajeve izvanrednih opasnosti;
- određivanja prioriteta lista za: sređivanje, izradu naučno-informativnih pomagala, konzervaciju i restauraciju, mikrofilmsko snimanje u svrhe zaštite, te za evidenciju arhivske građe izvan arhiva;
- određivanja režima korištenja;
- izbora građe u izložbene svrhe;
- odlučivanja o dozvoli iznošenja građe iz arhivske ustanove, te zaštitnim mjerama koje će se u slučaju iznošenja primijeniti;
- odlučivanja o dozvoli izvoza iz zemlje, ili zamjene za inozemnu građu i sl.

1.3. Obrzirom na njihovo značenje i reperkusije valorizacija i kategorizacija se moraju vršiti na čitavom republičkom području po jedinstvenim mjerilima i kriterijima, kako bi se osigurao pravilan tretman cjelokupnog nacionalnog arhivskog fonda. Ova mjerila i kriterije treba u maksimalno mogućoj mjeri usaglasiti s onima koji se primjenjuju na ostalo spomeničko blago u Republici, kao i s onima koji se preporučuju na međunarodnom planu. U prilog tome ne govore samo neka opća zajednička obilježja svijetle prošlosti i kulture i srodnost sistema njihove zaštite, već i racionalnost i efikasnost tog sistema, a konačno tome vode također nacionalne i međunarodne norme. U nacionalnim okvirima takva se usaglašenost i usklađenost neophodno nameće prije svega zbog organskog jedinstva datog nacionalnog spomeničkog kompleksa, o čemu će kasnije još biti riječi.

2.1. Nastojanja i rezultati međunarodnih organizacija, posebno UNESCO-a, u odnosu na valorizaciju i kategorizaciju spomenika kulture općenito.

Rad na valorizaciji i kategorizaciji u okviru pojedinih ustanova, pojedinih struka, raznih oblasti spomeničke zaštite, razvijan u većoj ili manjoj mjeri, za razne potrebe, uglavnom u internom radu, faktički je vrlo starog datuma, povezan sa sistematičnijim razvitkom pojedinih službi zaštite. Međutim, ako rezimiramo razvitak ovakvih nastojanja na međunarodnom planu, lako uočavamo, da je on povezan, da on slijedi akciju koja na međunarodnom planu ide za stvaranjem međunarodnopravnog mehanizma zaštite spomeničkog blaga od izvanrednih, posebno ratnih opasnosti. Nije stoga slučajno što se problematika valorizacije i kategorizacije aktualizira poslije donošenja poznatih haških konvencija od 1899. i 1907. god., pa zatim uoči, u toku i poslije prvog svjetskog rata, uvijek u vezi s pojavom raznih nacrtata međunarodnih konvencija i sličnih akata koji

smjeraju noveliranju normi međunarodnog ratnog prava¹. Tako je bilo i poslije drugog svjetskog rata. Usporedo s akcijom UNESCO-a, zapravo od njegova osnutka, a naročito u periodu 1952—1954, na donošenju jedne suvremene konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju rata² — koja je akcija, kako znamo, uspješno završena donošenjem poznate haške Konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba od 14. V 1954.³ — svom urgentnošću nametnuo se i problem adekvatne valorizacije i kategorizacije spomeničkog blaga, kao jedan od glavnih preduvjeta primjene, odnosno pripreme za praktičnu provedbu spomenute Konvencije.

Na ovom mjestu, odnosno ovom prilikom, nećemo ulaziti u detalje historijata ovih nastojanja, no, treba spomenuti, da je još u toku rada na pripremi teksta navedene Konvencije tj. teksta koji će biti kasnije predložen međunarodnoj konferenciji, a na inicijativu međunarodne muzejske organizacije god. 1952. dovršen tekst poznatog priručnika:

»Tehnika zaštite kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba«. Ovaj priručnik je i objavljen god. 1954. kao sv. VIII serije »Musées et Monuments« koju izdaje UNESCO.⁴

U predgovoru ovog Priručnika⁵ podsjeća se na to, kako je Međunarodna muzejska organizacija još god. 1939. bila izdala svoj priručnik o zaštitnim mjerama koje treba poduzeti, da bi se smanjile posljedice ratnih operacija na spomenike, muzeje i njihove zbirke, kao i na skloništa u kojima će one biti pohranjene.⁶ Napominje se, kako su tada predložene mjere počivale na iskustvima iz prvog svjetskog rata, no, da su iskustva iz drugog svjetskog rata pokazala nedovoljnost tih mjera, uslijed razvika sredstava razaranja. Stoga da je UNESCO smatrao potrebnim, da se upotpuni i ažurira spomenuti Priručnik iz 1939. god., na temelju rezultata istraživanja iz ove domene, a da je uz to revizija starog Priručnika bila potrebna i zato: »kako bi se mjere zaštite protegle i na druge kategorije kulturnih dobara, kao što su knjige u bibliotekama i ar-

¹ O ovom historijatu vidi: Ch. Visscher, La protection internationale des objets d'art et des documents historiques (u »Revue de droit international et de législation comparée«, 3me série, t. 16, 1935, str. 32—74, 246—288); K. H. Buhse, Der Schutz von Kulturgut im Krieg (Hamburg 1959. Veröffentlichungen des Instituts für internationales Recht an der Universität Kiel, 40), str. 3 i slijed.; R. Blaas, Die Archive im Bereich des Kulturgüterschutzes (u »Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs« Bd. 20, Wien 1967, str. 506—507). U domaćoj literaturi sažet prikaz daje: Z. Vinski Kulturna dobra i suvremeni rat. Prilog civilnoj zaštiti spomenika i zbirki (Preštampano iz »Glasnika civilne zaštite«, god. I, Zagreb 1939, br. 5).

² Kako su se razvijala ova nastojanja vidi potanje: H. Strebler, Die Haager Konvention zum Schutze der Kulturgüter im Falle eines bewaffneten Konfliktes vom 14. Mai 1954. (u »Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht«, Bd. 16, Nr. 1, Januar 1955, Stuttgart-Köln 1955, str. 44 i slijed.).

³ Tekst ove Konvencije na francuskom i srpskom jeziku vidi u: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi (dodatak Službenom listu FNRJ), god. IV, br. 4, Beograd 2. IV 1956. Uskoro će završiti posebnu studiju o ovoj Konvenciji i njenoj primjeni, te će je objaviti u sv. XIV »Arhivskog vjesnika« za god. 1971.

⁴ Les techniques de protection des biens culturels en cas de conflit armé, par H. Lavachery et A. Noblecourt, Paris 1954, Ed. UNESCO; »Musées et monuments«, vol. VIII.

⁵ Isto, str. 11.

⁶ Isto.

hivsku građu, o kojima stari Priručnik nije vodio dovoljno računa«. ⁷ O pripremi teksta novog Priručnika brinuo se »Međunarodni komitet za spomenike«, osnovan od UNESCO-a 1951. god. ⁸

Za naša razmatranja od posebne je važnosti ono što se na str. 47 novog Priručnika, u njegovu izdanju iz 1954. god. na francuskom jeziku ⁹, kaže o pripremama što bi ih sve zemlje trebale izvršiti u vrijeme mira, a među kojim pripremama posebno mjesto zauzima »selekcija i inventarizacija kulturnih dobara koje treba zaštititi«. ¹⁰ Tu se preporuča da svaka zemlja izradi svoj repertorij spomeničkog blaga, podijeljen na tri dijela. Prvi da obuhvati spomenike umjetnosti, drugi biblioteke i arhive, a treći dio: znanstvene zbirke. Zatim se dodaje, da u svakom od tih dijelova treba kulturna dobra klasirati u tri kategorije, i to:

»Kategorija **A** obuhvatit će nenadomjestiva kulturna dobra, koja se klasiraju na vrh hijerarhije nacionalnih vrijednosti i kojih bi gubitak predstavljao ne samo osjetno osiromašenje za interesiranu naciju, već i za čitavo čovječanstvo. Njihova lista mora, dakle, biti vrlo ograničena, a njena izradba mora biti rezultat vrlo strogog izbora«.

Kategorija **B** obuhvatit će kulturna dobra od vrlo velike važnosti. Kategorija **C** obuhvatit će kulturna dobra od velike važnosti. ¹¹

Autoritet autora ovog Priručnika, kao i Komiteta koji se brinuo oko njegove izradbe, pa i samog UNESCO-a koji je Priručnik izdao, učinili su da u Priručniku preporučene mjere, pa i predložene kategorije kulturnih dobara nađu širok odjek u svijetu, te praktičnu primjenu po službama zaštite u brojnim zemljama.

Još veći podstrek u tom pravcu dalo je donošenje haške Konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba 14. V 1954. god. Predviđajući uz redovnu zaštitu spomeničkog blaga još i tzv. »specijalnu zaštitu« posebno odabranih dobara najveće vrijednosti, ¹² Konvencija je u svojoj primjeni morala potaći sistematičan rad na selekciji, valorizaciji i kategorizaciji spomenika kulture. Te probleme nisu mogli mimoći ni svi oni razgovori, dogovori, konzultacije i konferencije što su se poslije 1954. god. održavale o primjeni i provedbi Konvencije, bilo u pojedinim zemljama bilo na međunarodnom planu.

⁷ Isto.

⁸ Isto. Potpuni naziv ovog Komiteta glasi: Le Comité international pour les monuments, les sites d'art et d'histoire et les sites de fouilles archéologiques.

⁹ Isto, str. 47.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto.

¹² Cl. 8 Konvencije u t. 1. određuje:

a) Mogu biti stavljeni pod specijalnu zaštitu: ograničen broj skloništa namjenjenih za zaštitu pokretnih kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, centri u kojima su sakupljene kulturne znamenitosti, kao i druga nepokretna kulturna dobra od vrlo velike važnosti, pod uslovom:

a) da se nalaze na dovoljnoj udaljenosti od velikog industrijskog centra ili od svakog važnog vojnog objekta, koji predstavlja osjetljivu tačku, kao npr. aerodrom, radio stanica, ustanova koja radi za narodnu odbranu, luka ili željeznička stanica od izvjesne važnosti ili važna saobraćajna linija;

b) da ne budu upotrebljavani u vojne svrhe«.

Od ovih potonjih spomenimo prije svega konferenciju održanu u Parizu 16—22. VII 1962.¹³ Sazvao ju je generalni direktor UNESCO-a. Sazvane su države potpisnice citirane haške konvencije od 1954. god., kojih je 39 poslalo svoje predstavnike, a uz njih je još 18 zemalja uputilo svoje promatrače. U izvještaju stručnjaka, pripremljenom za konferenciju, i usvojenom od konferencije, kaže se, da se u postupku klasifikacije preporuča slijedeća kategorizacija:

Kategorija A — Kulturna dobra najveće važnosti

Kategorija B — Vrlo važna kulturna dobra

Kategorija C — Važna kulturna dobra.¹⁴

Kako vidimo ostalo se na okvirnoj trodiobi kakvu je preporučivao i ranije spomenuti Priručnik UNESCO-a iz godine 1954.

Recimo odmah da je isti stav zadržala i međunarodna konferencija održana u Zürichu od 29—31. X 1969. god.¹⁵

Do ove konferencije u Zürichu došlo je na način, što je Nacionalna komisija za UNESCO Švicarske uz saglasnost Sekretarijata UNESCO-a u Parizu, te u suradnji s Društvom za zaštitu kulturnih dobara Švicarske, pozvala sve evropske nacionalne komisije za UNESCO i sve evropske države potpisnice haške konvencije od 14. V 1954., da prisustvuju jednom »Kolokviju« o primjeni spomenute haške konvencije. Tako je ova konferencija u dokumentima UNESCO-a i u literaturi dobila naziv: »Kolokvij evropskih eksperata o primjeni haške konvencije od 14. V 1954. za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba«.

23 eksperta iz 14 evropskih zemalja saglasilo se, kako smo već rekli, na ovom Kolokviju, uz ostalo,¹⁶ sa istom onom okvirnom kategorizacijom, kakvu je preporučila i konferencija u Parizu 1962. god. i koju smo već citirali. Naglašeno je, dakako, i ovom prigodom, da provedba kategorizacije nema nikakvih pravnih posljedica, već da se njome samo utvrđuje prioritet u pripremanju za izvršenje zaštitnih mjera. Bilo je, naime, na ovom Kolokviju primjedaba kako je pojam kulturnog dobra nedjeljiv, te da definicija kulturnog dobra, sadržana u čl. 1. Konvencije dovoljno izričito govori o njegovu zna-

¹³ UNESCO (CUA) 120, Paris, le 3 septembre 1962. Premiere reunion des hautes parties contractantes a la convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé. Paris, Maison de l'UNESCO 16—25 juillet 1962.

¹⁴ Isto, Annexe, page 8, pod 1. a) »Etablissement de repertoires de biens par categories d'importance«.

¹⁵ Colloque d'experts européens sur la Convention de la Haye du 14 Mai 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé. Zurich (Suisse), les 29, 30 et 31 octobre 1969.

¹⁶ Sažet ali dobar pregled cjelokupnog rada ovog Kolokvija dao je: L. Engstler, Europäisches Kolloquium. Die Anwendung der Haager Konvention vom 14. Mai 1954 zum Schutz von Kulturgut bei bewaffneten Konflikten (u »Ziviler Bevölkerungsschutz«, Nr. 1, Köln 1970, str. 17—23).

čenju.¹⁷ Međutim, s druge je strane priznata neizbježna potreba utvrđivanja određenih prioriteta lista po kojima će se odvijati redoslijed provođenja praktičkih zaštitnih mjera. Takvih pak lista ne može biti bez selekcije, valorizacije i kategorizacije.¹⁸

Kako su pojedine zemlje praktički provodile ove preporuke UNESCO-a o kategorizaciji?

Prema dosada pristupačnim i prikupljenim podacima možemo reći, da je niz zemalja ostao u svojoj razradi na spomenutoj okvirnoj trodiobi tj. na svega tri kategorije spomenika kulture. Neke su zemlje razradile šire stupnjevanje kategorija. Neke su opet diferencirale. Npr. Poljska, koja je predvidjela 5 kategorija za nepokretne spomenike, a ostala je na 3 kategorije za pokretne spomenike kulture.¹⁹ UNESCO povremeno traži izvještaje od zemalja potpisnica haške konvencije od 14. V 1954., da ga izvijeste o provođenju priprema za primjenu iste Konvencije.²⁰ Kako je i naša zemlja potpisnik,²¹ to je i ona dostavljala takve izvještaje. U svom posljednjem izvještaju, datiranom Beograd 30. IX 1969. kojega je UNESCO publicirao,²² navodi, uz ostalo, da je kod nas predviđena izrada inventara kulturnih dobara, koja da će u njemu biti klasificirana u kategorije A, B i C, kako je to bilo predloženo na pariškom sastanku zemalja potpisnica Konvencije god. 1962. te da će takav inventar biti i službeno publiciran.²³

Napominjemo još da je do 15. II 1970. 61 država položila kod generalnog direktora UNESCO-a svoje dokumente kojima su ratificirale hašku konvenciju od 1954. god. odnosno istoj pristupile.²⁴

Rezimirajući iznesene podatke možemo s pravom ponoviti kako su nastojanja oko međunarodnopravnog normiranja zaštite kulturnih dobara u značajnoj mjeri potakla rad na valorizaciji i kategorizaciji

¹⁷ Ova definicija u čl. 1 Konvencije glasi:

»Suglasno cilju ove Konvencije, kulturnim dobrima se smatraju, ma kakvo bilo njihovo podrijetlo ili njihov vlasnik:

- a) pokretna ili nepokretna dobra, koja su od velikog značenja za kulturnu baštinu svakoga naroda, kao: spomenici arhitekture, umjetnosti ili povijesti, vjerski ili laički, arheološka mjesta, skup građevina, koje su kao cjelina od povijesnog ili umjetničkog interesa, umjetnička djela, rukopisi, knjige i drugi predmeti umjetničkog, povijesnog ili arheološkog interesa, kao i naučne zbirke i važne zbirke knjiga, arhiva ili reprodukcija naprijed navedenih dobara;
- b) zgrade, čija je glavna i efektivna namjena da čuvaju ili da izlažu pokretna kulturna dobra navedena u stavci a), kao: muzeji, velike biblioteke, arheološka spremišta, kao i spremišta određena za smještaj pokretnih kulturnih dobara navedenih u stavci a) u slučaju oružanog sukoba;
- c) centri u kojima se nalazi značajan broj kulturnih dobara, koja su navedena u stavkama a) i b), takozvani centri u kojima su sakupljeni kulturni spomenici.

¹⁸ Isto kao u bilj. 16, str. 23.

¹⁹ La protection des biens culturels en cas de conflit armé. Informations sur la mise en oeuvre de la Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé. UNESCO SCH (MD) 1, Paris, 19. mai 1967, str. 24.

²⁰ Isto. Druga grupa izvještaja objavljena je pod istim naslovom i oznakom: UNESCO, SCH (MD) 6, Paris, 30 avril 1970.

²¹ J. Andrassy, Međunarodno pravo, Zagreb 1958, str. 332.

²² Dokument UNESCO-a SCH (MD) 6, Paris, 30 avril 1970, str. 27—28.

²³ Isto, str. 27.

²⁴ Isto, str. 6. Na str. 9 nalazi se i popis tih država.

spomenika kulture. No taj je rad istovremeno razvijan i zbog internih, drugih, stručnih potreba pojedinih službi zaštite, odnosno pojedinih grupa ustanova kojima je povjerena briga oko određenih vrsti spomenika kulture. Te ostale stručne potrebe nisu ostale zanemarene. Rad na valorizaciji i kategorizaciji izazvan njima tijesno je vezan na pitanja modernizacije odgovarajućih stručnih službi, uz uvođenje novih suvremenijih metoda rada, uz opće unapređenje tih službi, pa da sve to rezultira na kraju: kako u što boljem sistemu i one redovne mirnodobske zaštite spomenika, tako i u njihovu što efikasnijem korištenju.

2.2. Akcija Zavoda za zaštitu spomenika kulture SR Hrvatske. Rezultati sastanka održanog 8. i 9. II 1968. u Zagrebu.

Predstavnici službe zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj razmatrali su na spomenutom sastanku problematiku valorizacije i kategorizacije spomenika kulture.²⁵

Polazeći od principa da prije svega treba imati u vidu »immanentne sadržajne komponente koje definiraju spomenike kulture, a to su: autentičnost, vrijeme i prostor«,²⁶ naglašeno je, da u analizi treba odrediti značenje spomenika: »za određeno razdoblje, za određenu vrstu, za određenu grupu spomenika«,²⁷ te odrediti njegovo mjesto i funkciju obzirom na: »društveno-ekonomski, stilski, tipološki, tehnički ili tehnološki razvoj«,²⁸ kako bi se »u konačnici otkrila i utvrdila ne samo — gdje je to moguće — estetska, nego što svestranija i potpunija kulturno-historijska dokumentarnost u najširem smislu, te na toj osnovi dala i ocjena važnosti spomenika«. ²⁹

Nadalje istaknuta je važnost »socijalne komponente« za ispravno vrednovanje spomenika, preko koje se uočavaju »dometi pojedinih društvenih slojeva«, pa da se na taj način sagleda »visoka vrijednost i onih fenomena koji su bez takvog sagledavanja naoko gotovo beznačajni«. ³⁰ Dakako da su kao važni kriteriji valorizacije istaknuti još i: »brojčana zastupljenost, odnosno prorijeđenost ili unikalnost očuvanog objekta ili neke cjeline, kao i pitanje integriteta« spomenika, tj. »sačuvanosti njihovog izvornog oblika«. ³¹

Razrada kategorizacije predviđena je u šest kategorija, označenih arapskim brojevima od 0 do 5.

²⁵ Zapisnik sastanka predstavnika službe zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj, održanog 8. i 9. II 1968. godine u Zagrebu u prostorijama Muzeja za umjetnost i obrt (Umnožio i objavio: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb). Tekst na str. 4—22 odnosi se na valorizaciju i kategorizaciju spomenika kulture. Bilo bi vrlo korisno da sve arhivske ustanove pribave ovaj zapisnik, te da se detaljno upoznaju s gledištima i stavovima konzervatorskih stručnjaka o valorizaciji i kategorizaciji spomeničkog blaga.

²⁶ Isto, str. 6.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto.

³¹ Isto, str. 7

Osnove i kriteriji za uvrštavanje u te kategorije su ovi:

- »U 0. kategoriju (svjetskog značenja) uvrštavaju se spomenici koji imaju najveću kulturno-umjetničku, odnosno historijsku ili drugu naučnu vrijednost u svjetskim razmjerima;
- U 1. kategoriju (saveznog značenja) uvrštavaju se spomenici unikalnog, reprezentativnog, razvojno istaknutog značenja s kulturno-umjetničkom, odnosno historijskom ili drugom naučnom vrijednosti na području čitave Jugoslavije;
- U 2. kategoriju (republičkog značenja) uvrštavaju se spomenici unikalnog, reprezentativnog i razvojnog istaknutog značenja s kulturno-umjetničkom, odnosno historijskom ili drugom naučnom vrijednosti obzirom na Hrvatsku. U ovu kategoriju mogu se uvrstiti i objekti koji su preinačeni, ali su sačuvali velik dio svojih izvornih sadržaja i oblika.
Na kategorizaciju objekata koji se po svojoj vrijednosti kvalificiraju sa 0, 1. i 2. kategorijom nije od bitnog značenja stanje u kojem se objekti aktuelno nalaze.
- U 3. kategoriju (regionalnog značenja) uvrštavaju se spomenici reprezentativni u razmjerima neke određene regije s kulturno-umjetničkom, odnosno historijskom ili drugom naučnom vrijednosti. U ovu kategoriju obuhvaćeni su brojni spomenici tradicionalnog stvaralaštva, zatim skupovi objekata koji su od istaknute vrijednosti za pejzaž, odnosno oni koje je oblikovala ljudska ruka, ali su se tako stopili s krajolikom, da su postali karakteristični fenomen krajolika nekoga kraja.
- U 4. kategoriju, (lokalnog značenja) uvrštavaju se spomenici prosječne ili manje kulturno-umjetničke, odnosno historijske ili druge naučne vrijednosti, a koji su značajni za uže teritorijalno područje. U ovu kategoriju ubrajaju se i spomenici koji bi po svojoj vrijednosti pripadali višoj kategoriji, ali je njihova izvornost u velikoj mjeri narušena, ili su očuvani samo u detaljima. Isto tako u ovu kategoriju idu i primjeri tradicionalnog graditeljstva koji su u velikom broju očuvani kao pojedinačni objekti.
- U 5. kategoriju (ambijentalnog značenja) uvrštavaju se primjeri graditeljstva, koji imaju minimalne kulturno-umjetničke odnosno historijske, ili druge naučne vrijednosti, ali koji povezani u kompleksu pridonose vrijednosti određenog ambijenta«.³²

Kao glavni cilj stupnjevanja spomenika kulture u kategorije, istaknuta je potreba ostvarenja »instrumenta za samu službu zaštite, da bi mogla zauzeti što ispravniji stav i kriterij za poduzimanje mjera zaštite, a pogotovo za prioritet spasavanja i očuvanja«³³ spomenika.

Predstavnici službe zaštite istakli su kako je rad na valorizaciji i kategorizaciji »posao vrlo složen i zadatak vrlo odgovoran«. Naglasili su potrebu da valorizacija »bude zasnovana na svestranoj

³² Isto, str. 7—8.

³³ Isto, str. 5.

analizi i proučavanju»; da je »valorizacija spomenika ovisna s jedne strane o razvitku i stanju nauka, a s druge strane o svestranom poznavanju spomeničke baštine, pa se prema tome vrednovanje mora promatrati kao trajni proces, koji dosljedno tome već pretpostavlja i revaloriziranje.«³⁴

Od značajnih momenata koji su istaknuti u diskusiji, na ovom sastanku predstavnika službe zaštite 8. i 9. II 1968. u Zagrebu, spomenimo još:

- potrebu ubrzanja evidencije spomenika koji još nisu evidentirani;
- potrebu da se raspravi pitanje o tome ne bi li verifikaciju nekih kategorija spomenika morala izvršiti posebna komisija;
- potrebu da se iznađu adekvatniji termini nego što su: spomenici saveznog, republičkog itd. značenja;
- neizbježnost da se kriteriji valorizacije razvijaju i da oni dalje sazrijevaju u toku prakse, na temelju iskustva koje će se sticati;
- potrebu publiciranja rezultata valorizacije i kategorizacije.

Na kraju je zaključeno, da se cjelokupna raspravljena problematika s prijedlozima kategorizacije, a posebno i radi pitanja publiciranja rezultata kategorizacije, iznese pred Savjet za zaštitu spomenika kulture SR Hrvatske.³⁵

2.3. Rezultati savjetovanja o valorizaciji i kategorizaciji spomenika kulture u kulturno-historijskim muzejima i galerijama, održanog 27. V 1970. u Zagrebu.

Ovo je savjetovanje organizirao Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u suradnji s Muzejom za umjetnost i obrt u Zagrebu.³⁶ Prisustvovalo mu je 89 stručnjaka iz 43 muzejsko-galerijske ustanove i iz 7 zavoda za zaštitu spomenika kulture, a uz njih i grupa arhivskih radnika. Svrha mu je bila, da se utvrde što ujednačeni kriteriji kod vrednovanja pojedinih spomenika, odnosno grupa nekih vrsta spomenika koje čuvaju muzejsko-galerijske ustanove, a da se time ujedno olakša i što ispravnija kategorizacija.

Naglašeno je, kako je materija koju treba svladati i golema i heterogena, jer u navedenim kulturno-historijskim ustanovama SR Hrvatske ima prema novijim statističkim podacima oko 750.000 objekata.³⁷ Nadalje, da svaka muzejsko-galerijska ustanova treba da ocijeni

³⁴ Isto, str. 5—6.

³⁵ Isto, str. 21.

³⁶ Valorizacija i kategorizacija spomenika kulture u kulturno-historijskim muzejima i galerijama u SR Hrvatskoj. Savjetovanje 27. svibnja 1970. Zagreb. (Umnožio i objavio: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb).

I ove bi materijale trebale nabaviti sve arhivske ustanove, i temeljito se upoznati s njihovim sadržajem. Uz magistralni članak *Dr. Anđele Horvat* »O valorizaciji i kategorizaciji spomenika kulture u kulturno-historijskim muzejima i galerijama« (str. 9—24), materijali sadrže koncizan i dragocjen prilog Zdenke Munk: »Teze uz problem valorizacije i kategorizacije spomenika kulture u muzejima i galerijama Hrvatske — pretežno s muzeološkog stanovišta« (str. 4—8) o nizu principijelnih pitanja vezanih na tematiku savjetovanja.

³⁷ Isto, str. 10.

kakvu vrijednost imade cjelokupni njen fond, kakvu pojedine zbirke, pa grupe predmeta, odnosno pojedini predmeti. Istaknuto je, da se smatra najpodesnijim, da se unutar svakog fundusa u pojedinoj ustanovi najprije načini — gdje je to moguće i po zbirkama — selekcioniranje izrazito značajnih i najznačajnijih predmeta. Time da bi se dobile vrijednosti koje su izvan diskusije od opće važnosti. Sva ostala građa, koja također ima izvjesnu vrijednost, ima potencijalnu mogućnost da detaljnijim studijem zauzme istaknutije mjesto unutar zbirki.³⁸ Prelazeći dalje na pitanje kriterija za vrednovanje, u referatu što ga je Dr A. Horvat održala na spomenutom savjetovanju kaže se: »Sva ta građa koju čuvaju muzejsko-galerijske ustanove imade: arheološku, historijsku, kulturno-historijsku, etnološku, sociološku, umjetničku, tehničku ili koju drugu znanstvenu ili kulturnu vrijednost. Kod predmeta koji imadu bilo koju od ovih vrijednosti treba zbog njihove valorizacije uzeti u obzir gdje god je to moguće ove komponente:

- svrha zbog koje je predmet nastao,
- vrijeme kada je nastao,
- geografski prostor nastanka,
- autentičnost,
- integritet; stupanj sačuvanosti,
- rijetkost kao i specifičnost nekog fenomena u određenom prostoru ili vremenu, ili društvenom sloju,
- ambijent zbog kojeg je nastao,
- društveni sloj koji je omogućio da je nastao, odnosno ličnost kojoj je pripadao,
- ekonomska podloga pripadnika tog društvenog sloja,
- ličnost koja ga je ostvarila (autor djela),
- događaj koji je dao poticaj da je spomenik nastao,
- kontakti povezani kulturnim, odnosno prometnim vezama.

U tom nabranjanju namjerice nije uvrštena estetska komponenta. Ona, naime, ne može biti mjerilo za sve navedene vrste predmeta, odnosno grupâ predmeta. Ali ona je često, uz ikonografsku i ikonološku komponentu, odlučujuća kod brojnih predmeta umjetničke vrijednosti i onda kad su ostale komponente nepoznanice. To bi, eto, bile glavne komponente koje pomažu da se snalazimo u vrednovanju izvanredno raznolike građe. No u različitim razdobljima bio je različit stav za vrednovanje spomenika. Po koja od navedenih komponentenata bila je prenaplašena, kao npr. subjektivno estetiziranje, ili je znao prevladati nacionalni moment, a neke od navedenih komponentenata nisu bile ni uočavane.«³⁹ Pošto su zatim data izvjesna objašnjenja i obrazloženja uz pojedine komponente, a nastavku se ističe: »Predmeti u muzejima velikim su dijelom sastavni dio cjelokupnog našeg kulturnog bogatstva, pa se oni trebaju sagledavati u toj po-

³⁸ Isto, str. 11—12.

³⁹ Isto, str. 12—13.

vezanosti. Iz toga proizlazi da bi se valorizacija trebala bazirati na istim principima odnosno kriterijima, koji se primjenjuju kod vrednovanja spomenika »in situ«. Da bi se ostvarila takva valorizacija neophodno je potrebno dobro poznavanje kako cjelokupne građe, koja se čuva u našim muzejima (katkad nepristupačna u depoima), tako i spomeničke građe koja se još nalazi na terenu. Jedino takvim putem mogla bi se izvršiti ispravna selekcija predmeta, koji se čuvaju »in situ«, i onih koji će se, zbog svoje ugroženosti, odnosno izuzetne dokumentarnosti, prenijeti na daljnje čuvanje u muzeje. Jedino na taj način može se osigurati smišljena dopuna muzejskih fondova usko povezana sa specifičnom tematikom muzeja. S time bi se izbjegle slučajnost u otkupima koji su se sada uglavnom kretali u okvirima ponude. Samo široko poznavanje kulturnih dobara i njihovo svestrano vrednovanje omogućit će sistematsko prikupljanje, čuvanje i prezentaciju vrijednih dokumenata stvarnosti koja je protekla i koja protiče.⁴⁰

Zatim slijedi prijedlog kategorija za muzejsko-galerijsku građu. On je istovjetan kategorizaciji utvrđenoj na savjetovanju konzervatora 1968. god., koju smo naprijed reproducirali. No kako je taj prijedlog ponešto redigiran prema rezultatima diskusije na savjetovanju 1968. god., to ga ovdje ponavljamo u toj novoj redakciji:

- »U 0. kategoriju uvrštavaju se spomenici kulture, koji imaju najveću umjetničku, historijsku, kulturno-historijsku ili bilo koju drugu naučnu vrijednost u međunarodnim, odnosno svjetskim razmjerima.
- U 1. kategoriju uvrštavaju se spomenici kulture unikalnog, reprezentativnog, razvojno-istaknutog značenja s umjetničkom, historijskom, kulturno-historijskom ili bilo kojom drugom naučnom vrijednosti na području čitave Jugoslavije.
- U 2. kategoriju uvrštavaju se spomenici kulture unikalnog, reprezentativnog i razvojnog značenja s umjetničkom, historijskom, kulturno-historijskom ili bilo kojom drugom naučnom vrijednosti za SR Hrvatsku. U ovu se kategoriju mogu uvrstiti i objekti, koji su preinačeni, ali su sačuvali velik dio svojih izvornih sadržaja i oblika.
Kod kategorizacije objekata koji se po svojoj vrijednosti kvalificiraju s 0, 1. ili 2. kategorijom nije od bitnog značenja stanje u kojem se objekt momentalno nalazi, jer se tome može doskočiti ispravnim zahvatom.
- U 3. kategoriju uvrštavaju se spomenici kulture reprezentativni u razmjerima neke od regija SR Hrvatske s umjetničkom, historijskom, kulturno-historijskom ili bilo kojom drugom naučnom vrijednosti.
- U 4. kategoriju uvrštavaju se spomenici kulture prosječne ili manje umjetničke, historijske, kulturno-historijske ili druge koje

⁴⁰ Isto, str. 21—22.

naučne vrijednosti, a koji su značajni za uže teritorijalno područje. U ovu kategoriju ubrajaju se i oni spomenici kulture, koji bi po svojoj vrijednosti pripadali višoj kategoriji da im nije izvornost u velikoj mjeri narušena, ili su sačuvani samo u detaljima.

- U 5. kategoriju ambijentalnog značenja uvrštavaju se objekti, koji imaju minimalne umjetničke, historijske, kulturno-historijske ili bilo koje druge naučne vrijednosti, ali povezani u kompleksu pridonose vrijednosti ambijenta.

Sve kategorije od 0. do 4. osim 5. kao posljednje, mogu biti ujedno okvir za kategoriziranje predmeta u muzejsko-galerijskim ustanovama. Kategorija br. 5, koja u konzervatorskoj službi obuhvata ambijentalne vrijednosti, nema mnogo praktične vrijednosti u muzejsko-galerijskim ustanovama, osim u onima memorijalnog značenja, jer te ustanove pretežno čuvaju predmete, koji su izvan svog prvotnog ambijenta, a u svojoj postavi eventualno ga mogu samo evocirati. Međutim unutar tih ustanova ima predmeta koji nemaju svojstvo spomenika kulture, ali su potrebni kao studijska građa, pa se čuvaju npr. u svrhu komparacije«. . . »Takva građa mogla bi se u muzejsko-galerijskim ustanovama označavati 5. kategorijom s adekvatnim nazivom«⁴¹.

Na kraju citirajmo još i zaključke ovog savjetovanja od 27. V 1970. u Zagrebu. Ti zaključci glase:

»Sudionici savjetovanja su nakon diskusije prihvatili predloženi sistem kategorizacije u 6 spomeničkih kategorija — po uzoru kategorizacije koju je već 1968. god. usvojila služba zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj, zaključkom Savjeta za zaštitu spomenika kulture Hrvatske. Time se postiže jedinstvenost kriterija za valorizaciju i kategorije za cjelokupnu kulturnu baštinu, bez obzira da li se spomenici kulture nalaze »in situ«, ili se čuvaju u muzejima. No ovaj sistem kategorizacije moći će se dogovorno izmijeniti, ako daljnji rad i praksa pokažu da je to potrebno.

Posebno je u više navrata isticana potreba kontinuiranog rada na valorizaciji građe u muzejsko-galerijskim ustanovama, njenom multidisciplinarnom sagledavanju i proučavanju, kao i neophodnom postupku revalorizacije koji proističe iz razvitka znanosti.

Da bi se kompleksni rad na valorizaciji što uspješnije odvijao diskusija je ukazala:

- da je potrebno rad muzejskih stručnjaka usmjeriti na što bolje poznavanje građe koja se nalazi na terenu, kao i fundusa srodnih muzejskih ustanova;
- da je potrebno što prije pristupiti izradi i publiciranju cjelokupnih muzejskih inventara — kataloga zbirki;
- da je potrebno na katedrama na kojima se školuju muzejski stručnjaci proširiti nastavni program na bolje upoznavanje svih vrsta stvaralaštva (npr. primijenjene umjetnosti);

⁴¹ Isto, str. 23—24.

- da je potrebno što bolje organizirati rad muzejskih stručnjaka, s time da se osigura više vremena za proučavanja odnosno istraživanja, kao neophodan preduvjet i sastavni dio rada na valorizaciji;
- da je potrebno, radi raznorodnosti i specifičnosti pojedinih vrsta muzeja i njihovih fundusa organizirati savjetovanja o valorizaciji po specijalnosti (tako npr. o valorizaciji etnološkog materijala, NOB-e građe, arheoloških predmeta itd.). Istaknuta je potreba da ovim specijalnim savjetovanjima prisustvuje što veći broj stručnjaka i drugih struka. Također je naglašeno da na ovim stručnim savjetovanjima sudjeluju predstavnici Fondova za unapređivanje kulturnih djelatnosti, da bi dobili što potpuniji uvid u složenu djelatnost muzeja, njihovo stanje i potrebe;
- da je potrebno prilikom usklađivanja Zakona o muzejima utvrditi mrežu muzejskih ustanova na području SR Hrvatske s obzirom na njihovu tipološku strukturu i teritorijalno razgraničenje, kako bi se tom mrežom ustanova pokrilo teritorij Hrvatske, izbjegla tematska ponavljanja, opterećenost i nekontrolirano bujanje patuljastih ustanova«; ...⁴².

Na kraju je zaključeno da se ova problematika u cjelini prezentira Muzejskom Savjetu Hrvatske.

3.1. Predpostavke za rad na valorizaciji i kategorizaciji arhivske građe.

Kao što je dobro poznato, idealne predpostavke bi bile ispunjene kada bi postojala: ponajprije, potpuna i racionalna mreža arhivskih ustanova, koja pokriva čitavo republičko područje, a sastavljena od arhivskih ustanova s dužom tradicijom rada, pa prema tome i s dobrim poznavanjem građe svog arhivskog područja. Nadalje, kada bi te ustanove raspolagale dovoljnim spremišnim kapacitetom, pa da su s terena preuzele svu zrelu arhivsku građu, te da i daljnje prinove mogu uredno i redovno primati. Zatim, da je ostvarena maksimalno moguća koncentracija razdvojenih dijelova pojedinih arhivskih fondova ili zbirki, kao i koncentracija svekolike građe koja tvori organske cjeline za pojedina arhivska područja. Dalje, da je ostvareno bar osnovno sređivanje svih fondova i zbirki, pohranjenih u arhivskim ustanovama, te da su izrađena bar osnovna informativna pomagala za njih, uz što više konačnih — završnih pomagala za važnije fondove i zbirke. Dalje, da je ostvarena što potpunija evidencija arhivske građe koja se nalazi izvan arhivskih ustanova. Konačno, da svaka arhivska ustanova imade dovoljan broj takvih arhivskih stručnjaka, koji su u stanju da valjano, prema stanju suvremene nauke, obave valorizaciju i kategorizaciju arhivske građe svoga područja, te da su oni već izvršili bar osnovni dio studijskih predradnji, potrebnih za uspješno izvršavanje navedenog zadatka odnosno za njegovo sistematično i kontinuirano provođenje. U opisanom slučaju stekle bi se, lege artis gledano, u optimalnom vidu, sve važnije pretpostavke za uspješan i racionalan rad na valo-

⁴² Isto, str. 25—26.

rizaciji i kategorizaciji arhivske građe. One bi ne samo olakšale i ubrzale rad, već bi i potrebu naknadnog revaloriziranja, koje je imanentno valorizaciji, svele na racionalnu i zaista neophodnu mjeru.

3.2. Kako su dosada ostvarene navedene pretpostavke?

U arhivskoj službi SR Hrvatske navedene su pretpostavke tek manjim dijelom dosada ostvarene. No, dodajmo odmah da nema arhivske službe u svijetu, koja bi ih dosada baš u svemu optimalno ostvarila. Naglasimo odmah i to, da nema nijedne službe spomeničke zaštite, ili neke grane te službe, ili neke ustanove unutar nje, pa tako ni arhivske ustanove, koja bi čekala s provođenjem valorizacije i kategorizacije sve dotle dok se ne ostvare sve navedene pretpostavke opisane u prethodnom poglavlju. Postoje naime urgentne društvene potrebe, koje takvo čekanje čine nemogućim. To su u našoj arhivskoj službi naročito slijedeće potrebe: određivanje prioriteta poslova kod preuzimanja građe u arhiv; redoslijeda sređivanja i izradbe naučno-informativnih pomagala; konzervacije i restauracije; mikrofilmskog snimanja u svrhe zaštite; zatim, reguliranja režima korištenja arhivske građe, i napokon: utvrđivanje prioriteta poslova u poduzimanju mjera zaštite u slučajevima izvanrednih opasnosti, posebno ratnih opasnosti. Moramo naročito naglasiti ove dvije potonje društvene potrebe, koje nam imperativno nalažu, da zadatku valorizacije i kategorizacije odmah pristupimo, bez odlaganja. U radu ćemo poći od onog stupnja ostvarenja naprijed navedenih pretpostavki koji je dosada postignut. Polazeći od situacije kakva jest, neizbježno ćemo morati naknadno češće i u većem obimu vršiti revalorizaciju odn. prekategorizaciju, no to se ne može izbjeći, na to treba unaprijed računati, kao što na to računaju i arhivske službe u drugim zemljama, među kojima ih ima dosta kojih je polazna osnova slabija od one u našoj arhivskoj službi.

Prema tome, stupanj ostvarenih pretpostavki nužno utječe na obim i doseg revalorizacije. Međutim, ponovimo i ovdje, revalorizacija je i inače neizbježna, jer neophodno proizlazi iz razvitka onih nauka, kojih rezultati utječu na utvrđivanje i interpretaciju mjerila i kriterija što se primjenjuju u postupku valorizacije i kategorizacije.

Naglasivši neophodnost da priđemo radu na valorizaciji i kategorizaciji s osnove koju pruža sadašnje stanje naše arhivske službe ne znači, naravno, da nećemo i ovom zgodom naglasiti svim nadležnim faktorima na koje se to odnosi, a posebno i društvenim fondovima koji financiraju arhivsku djelatnost, kako treba u maksimalno mogućoj mjeri ubrzati: a) evidenciju građe izvan arhiva; b) rješavanje smještajnih problema arhivskih ustanova; c) proširenje kadrovske osnove u arhivskim ustanovama, uz veća sredstva za stručno usavršavanje visokokvalificiranih kadrova, i d) rješenje problema stabilnijeg sistema financiranja arhivske službe. Naime, bez efikasnijeg rješenja ovih kapitalnih pitanja nemoguće je razviti rad na valorizaciji i kategorizaciji zadovoljavajućim tempom na čitavom području Republike.

4.1. Valorizacija — njena mjerila i kriteriji, te njihova obrazloženja.

Stečena iskustva u zemlji i svijetu, te moguće predviđanje budućeg vrednovanja, nameću slijedeće kriterije:

- a) *tvorac arhivske građe*
- b) *vrijeme i mjesto njena postanka*
- c) *stupanj sačuvanosti i sadržajna fizionomija*
- d) *unikatnost i autentičnost*
- e) *reprezentativnost*
- f) *posebne vrijednosti.*

Ovi kriteriji nisu poredani po nekom prioritetu, već izvjesnim logičkim redoslijedom.

- Ad a) Društvena uloga i značenje tvorca arhivske građe uvijek je bitno utjecala i utjecat će na vrijednost građe koja nastaje njegovom djelatnošću. Ako se radi o organu javne vlasti, već će i njegovo mjesto u hijerarhiji te vlasti ukazivati na spomenutu ulogu i značenje. Radi li se o drugom faktoru društvenog života (od neke organizacije do pojedinca), njegov će historijat na to upućivati.

Kod organa vlasti važno je kako je normirana njegova teritorijalna i stvarna nadležnost, a sadržajna fizionomija njegove građe, o kojoj je riječ ad c), iskazat će kako su te nadležnosti faktički ostvarene. Ovo je pitanje od osobite važnosti za organe u složenim državnim tvorevinama.

Hijerarhijsku ili poslovnu povezanost tvorca građe treba pažljivo obraditi, kako s drugim tvorcima kojih je građa preuzeta ili će se preuzeti u arhiv, tako posebno i s onima kojih se građa ne preuzima. Nadalje, utvrditi takvu povezanost na području SR Hrvatske i izvan nje, a u potonjem slučaju označiti da li je ta veza na području SFRJ ili izvan nje.

Općenito treba težiti da se što potpunije i preglednije iskaže spomenuta povezanost po njenom obimu, doseg, vrstama i karakteru. Povijest institucija morala bi i na ta pitanja da daje zadovoljavajući odgovor.

- Ad b) Vrijeme višestruko utječe na vrednovanje. Posebno s obzirom na cjelokupni kvantitet građe sačuvan iz pojedinih perioda povijesnog razvitka, a zatim i s obzirom na periode, i određene godine u njima, kada se odigravaju osobito važni događaji, a naročito događaji tzv. prelomnog značenja, koji bitno utječu na tokove društvenog razvitka.

Analogno vrijedi i za mjesto odnosno teritorij na kojemu je građa nastala. Pojedina mjesta i teritoriji imali su posebnu ulogu i značenje u povijesnom razvitku. U slučajevima kao što je povijest Hrvatske, ovaj faktor dobiva posebno značenje obzirom na povijesnu sudbinu pojedinih dijelova hrvatskog nacionalnog teritorija.

- Ad c) Stupanj sačuvanosti je dobro poznati faktor vrednovanja. No, treba naglasiti, da ga se mora sagledati kako s gledišta sačuvanosti

građe pojedinog tvorca, zatim aspekta regionalnih arhivskih cjelina (po arhivskim područjima), tako i s gledišta nacionalne arhivske cjeline. Kada se takva međuzavisnost ne bi uzela u obzir, ne bi se ovaj kriterij pravilno primijenio. S tim u vezi ovaj kriterij može znatno utjecati na primjenu kriterija navedenog pod a). I same oblike sačuvane građe treba uzeti u obzir.

Sadržajna fizionomija sačuvane građe svakako je jedan od najpresudnijih faktora valorizacije. Iako je u mnogome određena do sada iznesenim kriterijima, ona se može vrednovati samo izuzetno brižljivim studijsko-analitičkim postupkom. Za razliku od drugih kriterija kod nje se ne uzima u obzir samo ono što se već smatra povijesnim, već isto toliko, u granicama maksimalno mogućeg predviđanja, i ono što će u buduću biti relevantno za istraživanje povijesnog. Po tome će ovaj kriterij sadržajne fizionomije najvećma utjecati na potrebe naknadne revalorizacije. Globalnim se karakterizacijama, po pravilu, ne smije primjenjivati ovaj kriterij, već samo izuzetno kada svestrana analiza pokaže da je to zaista moguće. Po pravilu se analizira po sastavnim dijelovima, arhivskim jedinicama arhivskog fonda ili zbirke. Faktori jezika i pisma ne smiju se zaboraviti. Rezultate analize treba sistematizirati po tematskim grupama. Kod spomeničkih cjelina treba uz sastavne dijelove valorizirati i tu cjelinu. Što je veći stupanj sačuvanosti građe, to će sadržajna fizionomija potpunije iskazati stvarnu društvenu ulogu i faktično značenje tvorca arhivske građe.

Ad d) Iako je jedno od bitnih obilježja arhivske građe njena unikatnost, praktički se susrećemo često s činjenicom, da su tekstovi mnogih arhivskih komada zabilježeni u više raznih arhivskih oblika, a posebno kod fondova nastalih djelatnošću organa javne vlasti obzirom na prirodu i tehniku njihova poslovanja, te na njihovu hijerarhijsku i poslovnu povezanost. Broj i vrste tih drugih oblika utjecat će dakako na njihovu valorizaciju. Pri tome treba svakako uvažiti i objektivne potrebe arhivskih cjelinâ (nacionalne i regionalnih). Kod prijepisa treba posebno uzeti u obzir vrijeme postanka i eventualne varijante teksta. Ako više arhivskih izvora pruža iste podatke, pitanje je: koji od njih prezentira te podatke u najupotrebljivijem obliku.

Koliko god je autentičnost jedan od primarnih faktora valorizacije, toliko je nauka već dovoljno utvrdila od kolikog su znatnog interesa za nju također i motivi, ciljevi i autorstvo niza neautentičnih tekstova, pa stoga treba i njih adekvatno valorizirati.

Ad e) Reprezentativnost se očituje u tome u kojoj mjeri data arhivska građa sadrži potpune podatke — informacije za određenu ili skup društvenih pojava, za jednu ili niz oblasti društvenih zbivanja, za uže ili šire područje na koje se odnosi. Nju treba analizirati: po materiji ili materijama; po socijalnim strukturama na koje se odnosi; po teritoriju na koji se odnosi. Primjena ovog kriterija mora pokazati: koliko određena građa odražava mnogostrukost i sveukupnost životnih veza i zbivanja unutar regija, makroregija i

čitave hrvatske nacionalne zajednice, kao i te zajednice s ostalim zajednicama. Ako je analitičko-studijski postupak utvrđivanja sadržajne fizionomije temeljito i egzaktno proveden, tada se mora iskazati sva raznovrsnost i mnogoznačnost konkretne arhivske građe kao mogućeg izvora informacija, te pružiti realnu osnovu za utvrđivanje njene reprezentativnosti. Dakako da će i vremenski faktor dopunjavati navedene elemente. On će utjecati i na valorizaciju serija građe prosječne vrijednosti, ako se one protežu kroz duge vremenske kontinuitete.

Primjena kriterija reprezentativnosti olakšat će utvrđivanje mjesta i vrijednosti arhivskih izvora u kompleksu ostalih povijesnih izvora. Isto tako i mjesta i vrijednosti građe nekih regionalnih i pokrajinskih fondova i zbirki u okvirima nacionalne arhivske cjeline, za koju oni mogu imati posebnu vrijednost, uz ostalo, i obzirom na povijesnu odvojenost regije ili pokrajine, u kojoj su nastali, od nacionalnog centra. Nadalje, primjena ovog kriterija olakšava i vrednovanje cjeline fondova i zbirki, pa i cjeline građe jednog arhiva ili »zbirke arhivske građe« (u smislu republ. arhivskog zakona). Sve to iz razloga, što su u ovom kriteriju reprezentativnosti zapravo uključeni brojni elementi ostalih kriterija valorizacije.

Radi pravilne primjene ovog kriterija kod fondova i zbirki kojih je građa dekoncentrirana, pa joj se dijelovi nalaze kod raznih ustanova i imalaca, treba voditi računa o njihovoj cjelini.

Uz njegovu primjenu na arhivske fondove i zbirke, kriterij reprezentativnosti utjecat će svakako i na najvišu valorizaciju: evidencija građe u arhivima i izvan arhiva, te grupâ specijalne dokumentacije o arhivskoj građi (npr. restitucionalna dokumentacija; dokumentacija vanjske službe; zbirka isprava o depozitima i sl.). Isto vrijedi i za zbirke sigurnosnih reprodukcija (mikrofilmskih i dr.).

Ad f) Posebne vrijednosti mogu biti raznovrsne. Tako npr.:

- Umjetničke ili druge kulturno-povijesne vrijednosti. Iluminirani rukopisi, crteži i druga likovna ostvarenja, uključivši i pečate. Posebnosti i kvalitet uveza i sl.
- Autografi značajnijih povijesnih ličnosti.
- Građa koja je pripadala nekoj značajnijoj povijesnoj ličnosti.
- Građa na kojoj postoje marginalne ili druge bilješke, a u odnosu na sadržaj i autorstvo takvih bilješki.
- Razni prilozi spisima, posebno i zabranjeni ili cenzurirani primjerci knjiga, brošura, letaka i dr. stampata, odnosno isti materijali malog tiraža ili u varijantama raznih izdanja, ili kao prvi primjerci određene tehnike reprodukcije.
- Građa od posebne vrijednosti za povijest hrvatskog jezika, kao i ona za povijest glagoljizma.
- Građa o drugim, nearhivskim, spomenicima kulture.

— Rezervatna građa kojoj nije dospio rok javnosti.

Ne zaboraviti na rara i rarissima u arhivskoj biblioteci, posvetivši im jednaku pažnju kao i fondovima i zbirkama arhivske građe⁴³.

4.2. Primjena ovih mjerila i kriterija.

Uvijek i ponovno treba naglasiti kako je kod primjene važan temeljit i svestran analitičko-studijski postupak. U njemu mora svaki od navedenih kriterija pojedinačno biti najsavjesnije raščlanjen i apliciran, da bi se utvrdilo: koji su kriteriji, na kakav način i u kojem intenzitetu prisutni u konkretnoj građi, primjenjujući ih studiozno-stvaralački. Zatim se utvrđuje međuzavisnost, prožimanje i ukupnost rezultata što ih daje primjena svih kriterija. Tek na ovoj sintezi može se postaviti osnova valorizacije. Sve to uvijek u odnosu na konkretnu građu, bez shematskih i apriornih stavova. Nadalje, kod date — konkretne građe ne generalizirati olako ocjenu nekih njenih dijelova na čitav fond ili zbirku.

Studijske predradnje i koordinacija rada odgovarajućih stručnjaka moraju se temeljito provesti, kako bi se izbjegle odnosno preduhitrile pogreške i propusti. Predradnje i sam postupak moraju biti prožeti maksimalnom stručnom i naučnom akribijom i strogošću, a to znači i osjećajem društvene odgovornosti prema zadatku, te racionalnim odnosom prema objektu valorizacije, lišenim zabluda, mitomanije, predrasuda, jednostranosti i nekritičnosti. To znači da predradnje i postupak moraju počivati na stvarnim rezultatima suvremene nauke, i to niza naučnih disciplina. Općenito treba reći da su u ovom radu interdisciplinarna i komparativna istraživanja temeljno pravilo.

U postupku valorizacije treba ponajprije savjesno iskoristiti sve važnije rezultate do kojih se došlo u dotadašnjem radu na izradi informativnih pomagala za odnosnu arhivsku građu koja se valorizira, a zatim naročito i rezultate postignute u dotadašnjem njenom korištenju u naučne i operativne svrhe. I sam intenzitet potražnje za određenom građom, te intenzitet njena korištenja, često daju važne elemente za njeno vrednovanje. Slične indicije daje, po pravilu, i činjenica što je neka građa objavljena, posebno ako se radi o naučno-kritičkim izdanjima.

Svaki spomenički fundus, pa tako i arhivski, dio je i svjetske kulturne baštine, no, on je to prvenstveno po svom nacionalnom značenju. Na tom značenju je težište. Ovo je pak značenje bitno zavisno od potpunosti lokalnih, regionalnih i pokrajinskih arhivskih cjelina, kojih je opet posebna vrijednost u tome što su »bliže životu«, dokumentirajući svestranije čitavo ono »tekuće životno zbivanje«, pa je bez njih teško zamisliva obrada povijesnog razvitka u njegovu totalitetu. Voditi računa i o onim arhivskim izvorima koji su po-

⁴³ O valorizaciji bibliotečne građe vidi vrlo instruktivnu raspravu: P. Breillat, *Les réserves précieuses dans les bibliothèques* (»Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques«, vol. XIX, no. 4. i no. 5, 1965, Paris).

trebni, i posebno vrijedni, i za obradu povijesti svih narodnosti koje uz hrvatski narod žive na području SR Hrvatske. Isto tako i o građi koja može biti od posebne koristi za povijest ostalih naroda SFRJ, kao i drugih nacija i državnih zajednica u svijetu (vodeći računa o akciji UNESCO-a na izradi »Vodiča za povijest nacija«), te za komparativna istraživanja na širem međunarodnom planu.

Rad na valorizaciji jest jedan kontinuirani posao. U njemu dominiraju kriteriji i ocjene vremena (epohe, razdoblja) u kojemu se vrši vrednovanje. Svaka utvrđena vrijednost po pravilu je ipak samo relativna vrijednost.

U povijesnoj znanosti postoje različita mišljenja o mogućnosti i oportunisti općeg vrednovanja povijesnih izvora, pa tako i arhivske građe. Bitno je voditi računa o tome, da se ne radi samo o poznatom problemu vremenske distance, nego da se postepeno širi lepeza naučnog interesa. Pridolaze novi aspekti, novi problemi, novi kriteriji istraživačkog rada, prema kojima se koristi i takva faktografija iz arhivske građe koja se ranije nije koristila. I ne samo da pridolaze novi aspekti i kriteriji, nego u svojoj ukupnosti oni bivaju sve brojniji. To mora mijenjati ocjene kako o tome koji se sve dokumentarni materijal mora trajno čuvati dajući mu svojstvo arhivske građe, tako i o korisnosti i vrijednosti arhivske građe. Nije moguće unaprijed predvidjeti sve te nove aspekte, probleme i kriterije, ali treba o toj činjenici voditi računa u postupku valorizacije.

Dobro je poznato, ali treba i ovdje još jednom ponoviti, da o svim navedenim momentima treba posebno voditi računa i u postupku odabiranja i izlučivanja registraturnog materijala tj. kod donošenja prevažne odluke o tome kojemu se dokumentarnom materijalu uopće neće dati svojstvo arhivske građe, pa se neće trajno čuvati. Iz odgovarajućih normi za taj postupak, odnosno iz stručnih uputa koje ih prate, mora biti vidljivo da se je o tome vodilo računa. S gledišta izlučene, nearhivske, građe valorizacija je definitivna, bez mogućnosti naknadnih ispravki. To je bitno razlikuje od ostale valorizacije arhivske građe, gdje su naknadne korekture moguće.

4.3. Tko treba da provodi valorizaciju?

Po prirodi stvari glavni teret rada pada na arhivske stručnjake. No, bez prisne i djelotvorne suradnje stručnjaka iz operative (predstavnik tvorca arhivske građe, ako oni postoje), te naročito bez učešća naučnih radnika, a posebno historičara (glavnih korisnika arhivske građe), valorizacija ne bi mogla biti uspješno ostvarena. Kada je riječ o arhivistima podrazumijevaju se dakako stvarni arhivski stručnjaci, tj. arhivski radnici koji se odlikuju teoretskim i praktičnim arhivističkim znanjem, i koji su svojim ostvarenjima na odgovarajućim arhivističkim poslovima stekli kvalificiranost za rad na valorizaciji arhivske građe.

Klasiranje spisa kod tvorca građe, dok se ista još kod njih nalazi, daje često važne uputnice za valorizaciju građe. Stručnjaci koji ga provode, kao i stručnjaci iz operative koji dobro poznaju predmete

— problematiku sadržanu u spisima (jer su je rješavali), neophodni su i dragocjeni suradnici arhivista na valorizaciji građe. Još više su to naučni radnici koji koriste arhivsku građu u svojim istraživačkim radovima. Ustvari, oni stalno nastavljaju daljnjom fazom valorizacije te građe, vrednujući je s gledišta mnogih detalja i sve novijih aspekata. K tome, oni ne vrednuju samo arhivske izvore nego i ostale povijesne izvore za datu istraživačku problematiku, pa time i ocjenjuju mjesto i vrijednost arhivskih izvora u kompleksu sveukupnih povijesnih izvora. Razumljivo je stoga, da je njihova suradnja u postupku valorizacije arhivske građe u arhivima naročito neophodna i dragocjena.

Isto vrijedi i u pogledu stručnjaka neophodnih za valorizaciju specijalnih vrsti dokumentarnog materijala i arhivske građe, pa će tako u nizu poslova biti potrebna suradnja povijesničara umjetnosti, konzervatora, bibliotekara i sl.

Suradnja arhivista sa stručnjacima i naučnim radnicima mora biti stvarna — konkretna, a ne formalna, te smišljena i organizirana. Isto vrijedi i za suradnju svih arhivskih ustanova u Republici na provođenju valorizacije. Zato bi se morali pobrinuti stručni kolegiji u arhivskim ustanovama i Arhivski savjet Hrvatske, putem odgovarajuće komisije za valorizaciju, koja bi poduzimala sve što je potrebno za organizaciju i tok radova na valorizaciji (program, plan, financijsko-materijalne potrebe, kadrovske potrebe, stručne upute, stalne i povremene konzultacije i dr.). Spomenuta komisija ne bi imala samo zadatak organizacije rada, već uz to, da uz pomoć stručnih kolegija, u toku rada još bolje precizira detalje pojedinih kriterija valorizacije, prema potrebama na koje će ukazati praksa rada, a s druge strane da vodi računa o što jedinstvenijoj, ali znalačkoj i stvaralačkoj, primjeni usvojenih kriterija. Konačno, kako je već naglašeno, kriteriji se i preciziraju zato da bi se postigla što ujednačenija valorizacija sveukupnog arhivskog spomeničkog blaga na području SR Hrvatske.

5.1. Kategorizacija.

Na temelju izvršene valorizacije provodi se postupak kategorizacije. On se sastoji u tome da se arhivska građa svrstava u kategorije, koje su označene arapskih brojevima od 0. do 4.

Sadržajni okviri za pojedine kategorije su ovi:

- 0 — Građa najvećeg nacionalnog pa time i šireg značenja, kao i ostala građa šireg značenja, a najveće vrijednosti;
- 1 — Građa istaknute reprezentativnosti za nacionalnu arhivsku cjelinu, odnosno za nacionalna fundamentalna istraživanja, a posebne je vrijednosti;
- 2 — Građa od vrijednosti za šira područja tj. za makro-regije SR Hrvatske, odnosno za šire i važnije oblasti istraživanja, a njezne su najznačajnije vrijednosti u bitnom sintetizirane u građi 0 i 1 kategorije;

- 3 — Građa manje vrijednosti, od značenja za pojedine uže regije SR Hrvatske, odnosno za manje važne oblasti istraživanja, a kojoj je značajan obim vrijednosti i u detaljima sadržan u građi 0 do 2 kategorije;
- 4 — Građa male i sporednije vrijednosti, koja služi za širu ilustraciju onoga što je kao bitno i tipično za društveni razvitak već dokumentirano građom 0 do 3 kategorije; zatim, građa koja ne mora da se čuva u originalu već samo u mikrofilmskim ili srodnim reprodukcijama; specimina.

Sveukupno baš pet kategorija predviđeno je prije svega prema prirodi i potrebama klasifikacije arhivske građe, vodeći računa o većoj koristi koju će takvo i toliko stupnjevanje pružati pri stručnim i naučnim arhivističkim poslovima koji su navedeni pod 1. 2. Stupnjevanje na svega tri kategorije ne bi bilo dovoljno, ni toliko korisno. Nadalje, predviđenih pet kategorija u većoj su suglasnosti s kategorizacijom kakvu je postavila služba zaštite spomenika kulture (vidi pod 2.2.), a u još potpunijoj suglasnosti s kategorizacijom predviđenom za muzejsko-galerijsku građu, kod koje će se stupnjevanje praktički ograničiti također na pet kategorija, jer je ona šesta kategorija za tu građu nepotrebna (vidi pod 2.3.). Napokon predloženih 5 kategorija nisu u protivnosti s preporukom UNESCO-a o tri kategorije (vidi pod 2.1), jer se ta preporuka odnosi na cjelokupno spomeničko blago i ona ne isključuje razradu kategorizacije, za pojedine vrste spomenika, u obliku šireg stupnjevanja.

Što se tiče tekstualnog obilježavanja, karakteriziranja ili, ako možemo reći, *definiranja* pojedinih kategorija, vodilo se računa ponajprije o karakteru arhivske građe. Zatim o činjenici da je ista faktografija često sadržana u građi razne provenijencije, i to u cjelini ili u širem ili užem sintetiziranom obimu, pa određena građa jednog fonda može, u bitnom, u cjelini ili djelomice, da nadomjesti određenu građu drugog ili drugih fondova. Uz to smo nastojali da u definiranju ne naglašavamo toliko teritorijalni faktor, polazući težište na vrijednost koju će dati sinteza postupaka valorizacije. Konačno, treba naglasiti da je bitna ona numerička oznaka kategorijâ (0—4), jer prvenstveno ona upućuje na redoslijed prioriteta, a tekstualno definiranje kategorijâ može se svesti i na onakve lapidarne izreke kakve sadrže preporuke UNESCO-a, tj. »građa najveće vrijednosti«, »vrlo važna građa«, »važna građa« i sl. Ipak predloženo šire tekstualno definiranje može pružiti više orijentacije u radu, dok se nakon dulje prakse rada još bolje ne razradi i ne ustalji praktična primjena kriterija i mjerila valorizacije i kategorizacije.

Uz kategoriziranje treba dati još i ove načelne napomene:

- U postupku kategorizacije ne valja precjenjivati, ali ni podcjenjivati arhivske izvore. No, treba voditi računa o fundamentalnom značenju arhivske građe kao dokumentarnog izvora za sve oblasti naučne i kulturne djelatnosti, te za sve grane društvene operative.

- Izvršena kategorizacija ne znači sankcioniranje nebrige prema građi nižih kategorija. Naprotiv, ona treba da učvrsti sistem zaštite cjelokupne arhivske građe. Ona mora da znači bolje sistematiziranje zaštitnih mjera prema cjelokupnoj arhivskoj građi, a posebno da sistematizira adekvatniju podjelu rada na provođenju zaštitnih mjera.
- Kategorizacija se vrši prema suvremenom stanju pripremljenih radova i suvremenom stanju nauke. Kako napreduju daljnji stručni i naučni radovi, i saznanja, postepeno će se vršiti revalorizacija građe, pa i potrebna prekategoriizacija.
- Kategorizacija pomaže unapređenju svih poslova navedenih pod 1.2. Posebno ona potiče rad na pronalaženju nepoznate građe, na evidenciji građe izvan arhiva, na obradi cjelinâ dekoncentriranih dijelova fondova i zbirki; ona pomaže kristaliziranju kriterija po kojima se odlučuje koja će se građa uopće smatrati arhivskom i preuzimati u arhivske ustanove na trajno čuvanje.
- Rad na valorizaciji i kategorizaciji arhivske građe potiče unapređenje arhivistike i nauke općenito; unapređuje razvitak stručnosti arhivskog kadra, pa i time doprinosi unapređenju sistema zaštite arhivske građe.

5.2. Verifikacija kategorizacije.

Verifikacija bi bila osobito potrebna za građu 0. i 1. kategorije. Mogla bi je vršiti naprijed spomenuta komisija, koja bi se formirala na temelju dogovora Arhivskog savjeta Hrvatske i stručnih kolegija arhivskih ustanova. Sve što je rečeno za rad te komisije na valorizaciji vrijedi, dakako, i za njen rad na kategorizaciji. Verifikacija 0. i 1. kategorije izvršila bi se na temelju uvida u cjelokupnu kategorizaciju (0—4).

Prije konačnog redigiranja verificiranih lista 0. i 1. kategorije, te bi se liste dale na uvid i primjedbe arhivskim ustanovama, zavodima za zaštitu spomenika kulture, povijesnim institutima i sveučilišnim katedrama za povijest, te zajednicama naučnih ustanova.

Potreba postupka verifikacije diktirana je izvanrednom važnošću i osjetljivošću zadatka. Isti razlozi govore i za ograničavanje verifikacije na prve dvije kategorije (0. i 1.), koje se odnose na vrhunske prioritete.

Najvažnije je, međutim, istaći da verifikacioni postupak ne znači nikakvu kontrolu, a još manje neko nepovjerenje u rad pojedinih arhivskih ustanova, već da je on samo završni dio onih zajedničkih konzultacija, koje će se provoditi trajno u toku čitavog rada na valorizaciji i kategorizaciji. Takvoj konzultaciji je usmjereno, na kraju, i ono upućivanje lista 0. i 1. kategorije na uvid i primjedbe gore navedenim ustanovama i organizacijama.

6.1. Normiranje valorizacije i kategorizacije u republičkom arhivskom zakonodavstvu.

Cjelokupna problematika valorizacije i kategorizacije, u čitavoj svojoj obuhvatnosti, zapravo se tek posredno odražava u sadašnjem

arhivskom zakonodavstvu. Izuzetno, izričitije je do sada bila donekle normirana samo valorizacija vezana uz postupak odabiranja i izlučivanja registraturnog materijala. Očita je potreba, da se kod predstojeće revizije arhivskog zakonodavstva, što u samom zakonu, a što u njegovim provedbenim propisima, reguliraju neka osnovna pitanja valorizacije i kategorizacije, ostavivši posebnim stručnim uputstvima ono što u takva uputstva neizbježno spada.

Naime, predstojeća revizija arhivskog zakonodavstva trebala bi nam poslužiti, da bolje i temeljitije razradimo, sistematiziramo i normiramo sve komponente, sve važnije instrumente *система* zaštite arhivske građe, na osnovi suvremenih stručnih i naučnih dostignuća. Kako smo već i uvodno naglasili da su valorizacija i kategorizacija arhivske građe jedan od prevažnih instrumenata tog *система* zaštite, logično je očekivati, da će i novi zakonski tekst to najpotpunije odraziti. Po sebi se razumije da to treba učiniti na adekvatan način, s posebnom pomnjom kako ne bi novi normativni tekst dao povoda ni najmanjoj pomisli kao da valorizacija i kategorizacija arhivske građe utječu na pravni status arhivske građe. Taj status je, kako znamo, nedjeljiv i jedinstven za svu arhivsku građu, te nikakva valorizacija i kategorizacija ne može i ne smije utjecati na spomenuti pravni status i na jednaku zakonsku zaštitu koja iz njega proizlazi za cjelokupnu arhivsku građu.

Ponovimo stoga, na kraju, još jednom:

Valorizacija i kategorizacija služe arhivskoj službi zaštite samo za određivanje prioriteta priprema i provođenja zaštitnih mjera.

Résumé

LA VALORISATION ET LA CLASSIFICATION EN CATEGORIES DES MATÉRIAUX D'ARCHIVES

Au début (1.1.—1.3.) l'auteur souligne la signification de la valorisation et de la classification des matériaux d'archives comme l'un des éléments essentiels de la sauvegarde de ces matériaux; il cite les phases importantes du travail dans les archives où cet élément a une signification spéciale et enfin il explique le besoin d'un critérium uniforme en ce qui concerne la valorisation et la classification sur le territoire de la République Socialiste de Croatie.

Il expose sommairement l'historique des tentatives dans le monde concernant la valorisation et la classification des monuments culturels en général (2. 1.), mais il insiste sur les actions de l'UNESCO qui se rapportent à l'exécution et l'application de la bien connue Convention de la Haye (du 14 Mai 1954) qui parle de la protection des biens culturels en cas de conflit armé. L'auteur y parle surtout de la recommandation de l'UNESCO pour la classification des biens culturels en trois catégories (A, B et C).

Ensuite, il expose (2.2.) les résultats de la réunion qui a eu lieu le 8 et le 9 Février 1968 à Zagreb où les représentants des institutions pour la protection des biens culturels sur le territoire de la R. S. de Croatie avaient fixé les mesures et les critères pour la valorisation et la classification des monuments culturels, ayant accepté la classification en six catégories numérotées de 0 à 5. Puis suivent les résultats de la conférence sur la valorisation et la classification des monuments culturels dans les musées historiques qui a eu lieu le 27 Mai 1970 à Zagreb, où la classification en 5 catégories a été acceptée.

Passant ensuite sur la question de la valorisation et la classification des matériaux d'archives l'auteur parle (3.1.) des suppositions nécessaires pour un travail efficace sur la valorisation et la classification. Il expose (3.2.) dans quelle mesure de telles suppositions ont été réalisées dans les archives en Croatie, concluant que l'on peut commencer la valorisation et la classification des matériaux d'archives, car ce sont les besoins de la société qui l'exigent.

L'auteur systématise les critères pour la valorisation des matériaux d'archives (4.1.) comme suit: a) l'auteur des matériaux (la personne physique ou morale dont l'activité a donné naissance à des documents en question), b) le temps et le lieu de leur origine, c) le degré de leur état de conservation et la matière, d) l'unicité et l'authenticité, e) la représentativité et f) valeurs spéciales. L'auteur explique en détail chacun de ces critères cités. Il y ajoute (4.2.) encore quelques observations pratiques et de principe qu'il considère importantes pour la bonne application des critères de la valorisation ci-dessus mentionnés. Un chapitre spécial (4.3.) est consacré à la question: qui doit exécuter la valorisation. L'auteur souligne le grand rôle des archivistes dans ce travail, mais aussi l'indispensabilité de la collaboration avec les spécialistes administrateurs, ainsi qu'avec les autres spécialistes, notamment des historiens qui utilisent ces matériaux.

La valorisation faite, continue l'auteur (5.1.), on commence la classification, qui consiste à classer les matériaux d'archives dans les catégories numérotées de 0 à 4.

La classification en catégories est la suivante:

- 0 — Les matériaux d'importance nationale et par cela même d'importance générale, c'est-à-dire d'importance primordiale.
- 1 — Les matériaux très importants, nécessaires pour les recherches fondamentales se référant à l'ensemble du territoire national de la Croatie.
- 2 — Les matériaux qui ont une valeur pour certaines régions, c'est-à-dire macro-régions de la R. S. de Croatie et dont les valeurs essentielles sont synthétisées dans les matériaux des catégories de 0 et 1.
- 3 — Les matériaux de moindre valeur qui ont de l'importance pour certaines régions moins grandes et pour des recherches moins importantes et dont les détails sont contenus dans les matériaux des catégories de 0 à 2.
- 4 — Les matériaux d'une valeur moins importante, secondaire, servant pour mieux illustrer ce qui est essentiel et typique pour le développement de la société et ce qui est déjà contenu dans les matériaux des catégories de 0 à 3; ensuite les matériaux que l'on ne doit pas conserver dans l'original, mais seulement comme reproductions (microfilm etc.); spécimens.

Ensuite l'auteur explique pourquoi a-t-on prévu cinq catégories pour les matériaux d'archives et en même temps il explique le but des définitions proposées, importantes pour l'application de la classification. L'auteur affirme que chaque secteur de l'ensemble du patrimoine culturel national, et par là même le secteur des documents d'archives, appartient bien au patrimoine

culturel *mondial*, mais cette appartenance relève essentiellement de l'importance *nationale* de ces documents. L'importance nationale est le point central d'une influence décisive sur la valorisation et la classification.

L'auteur conclut en proposant la façon de faire la vérification de la classification (5.2.) et il donne les normes qu'il faudrait introduire dans la législation des archives de la R. S. de Croatie pour mieux effectuer la valorisation et la classification en catégories des matériaux d'archives comme un des éléments importants dans le système de la protection des matériaux d'archives.

Il faut mentionner que la Conférence des archivistes tenue à Dubrovnik du 26 au 29 Octobre 1970, organisée par l'Association des archivistes de Croatie, a accepté les thèses et les propositions de l'auteur.